Vedoucovský posudek diplomové práce Daniely Kořánové

Prosodic encoding of contrastive topic in Czech

1 Koncepce práce – A

Práce se zabývá prozodií kontrastivního topiku (též: kontrastivní základ) v češtině. Jedná se o vůbec první práci, která toto téma zpracovává pomocí kontrolovaného experimentu. Téma kontrastivního topiku sice v rámci literatury o české informační struktuře (též: aktuální členění, funkční větná perspektiva) rozhodně není nové, nicméně jedná se o oblast, která je stále relativně málo probádaná. Cílem práce je lépe porozumět tomu, za jakých podmínek je kontrastivní topik v češtině prozodicky vyjádřen výraznou stoupavou intonací (resp. stoupavě-klesavou, je-li zahrnut i fokus – tzv. *hat-contour*). Autorka v návaznosti na předchozí výzkum formuluje dvě hypotézy: stoupavá intonace je vyžadována, (i) kontrastuje-li topik s explicitně vyjádřenou alternativou v předchozím kontextu a (ii) je-li topik uvozen částicí *to* (která dosud v této funkci nebyla podrobena hlubšímu zkoumání). Výsledky experimentů zkoumané hypotézy nepotvrzují: stoupavá intonace se tedy jeví jako v zásadě fakultativní. V tomto směru se kontrastivní topik liší od fokusu, jehož prozodická prominence (přinejmenším v nefinální pozici) je obligatorní, jak autorka ukazuje v jednom ze svých podpůrných experimentů.

Práce je koncipovaná smysluplně, jasně navazuje na dosavadní výzkum a zaměřuje se na dosud nezodpovězené výzkumné otázky. Teoretická část je velmi dobře a úzce propojena s částí empirickou, resp. experimentální. Fakt, že výsledek empirické části práce je takzvaně „nulový“, nemění nic na tom, že práce představuje hodnotný a původní příspěvek k bádání o informační struktuře a jejím formálním vyjádření.

2 Metodologie a zpracování dat – A

Autorka k zodpovězení výzkumných otázek používá metodu hodnocení přirozenosti přednahraných výpovědí. K tomu účelu připravila jeden hlavní experiment a čtyři další podpůrné experimenty, přičemž stimuly ze všech experimentů byly promíchány a účastníkům prezentovány v rámci jednoho (online) sezení. V hlavním experimentu autorka pracovala se třemi proměnnými (za použití plného křížení, tj. 2x2x2; všechny proměnné byly navíc manipulovány vnitrosubjektově a vnitropoložkově): prozodií topiku (stoupavá vs. postupně klesavá), typem topiku (uvozen vs. neuvozen částicí *to*) a konečně topikovými alternativami (explicitně vyjádřené v kontextu vs. implicitní). Manipulované proměnné tak přímo souvisí s testovanými hypotézami. V podpůrných experimentech se autorka zaměřila na dílčí otázky, více či méně související s hlavní studií. Všechny podpůrné (resp. „výplňkové“) experimenty jsou popsány a řádně vyhodnoceny, což zvyšuje hodnotu autorčiny interpretace výsledků hlavního experimentu (díky nim může autorka například vyloučit možnost, že účastníci experimentu nebyli citliví na prozodické experimentální manipulace). Design všech dílčích experimentů, použité stimuly (jejich syntaktická i prozodická forma), způsob administrace experimentu i vzorek účastníků jsou popsány věcně správně a přehledně. Výsledky jsou popsány objektivně a za pomoci pokročilé inferenční statistiky, založené na *Cumulative Link Mixed Models* (funkce *clmm* z balíčku *ordinal*). Výsledky jsou srovnány s hypotézami ve zvláštním oddílu (4.4 Discussion), jak je standardní.

3 Práce s odbornou literaturou – A

Práci s odbornou literaturou není co vytknout. Autorka zmapovala maximum zdrojů zabývajících se kontrastivním topikem v češtině – zejména práce Kateřiny Veselé, Evy Hajičové, ale také Anne Sturgeon – a neopomněla zpracovat i významné zdroje o angličtině a němčině, v nichž lze spatřovat významné podobnosti – významové i formální – s češtinou. Autorka přitom pokryla práce zabývající se jak významem kontrastivního topiku (sémantikou a pragmatikou), tak i jeho formálním vyjádřením (prozodií a syntaxí). Autorka nepracuje se zdroji mechanicky, nýbrž vybírá relevantní části, což jasně značí hlubší porozumění.

4 Formální úroveň práce – B

Práce až na výjimky odpovídá jazykovým a typografickým standardům. Je přehledně a logicky členěna; drobné výhrady mám pouze k distribuci jednotlivých částí popisu experimentu (chybějící přímá návaznost ilustrace stimulů a prezentace predikcí a výsledků). Vzhledem k relativní komplexitě celkového designu experimentu však ideální řešení neexistuje a autorka své rozhodnutí smysluplně zdůvodňuje. Práci autorka doplňuje přílohou, v níž jsou všechny použité experimentální materiály (v písemné formě).

Práce je psána solidní, i když ne bezchybnou angličtinou. Volbu angličtiny však v tomto případě považuju za správné rozhodnutí – práce je i přes drobné gramatické chyby a stylistické neobratnosti přímo použitelná výzkumníky, kteří nevládnou češtinou (což je, troufám si tvrdit, většina potenciálního čtenářstva).

V práci se vyskytují drobné formální nedostatky, například:

- Namísto znaménka minus je užíváno spojovníku.
- Grafy jsou sice dobře čitelné (včetně popisků os a legendy), ale rozostřené. Propříště lze doporučit použití vektorového formátu (svg, příp. eps).
- V seznamu obrázků na (nečíslované) straně 9 je nefunkční jeden hypertextový odkaz.

Konečně bych rád zmínil, že by bylo vhodné vizualizovat nejen průměrná hodnocení, nýbrž také přesné rozložení jednotlivých hodnocení pro každou jednotlivou podmínku, pro lepší představu o distribuci hodnot závislé proměnné.

Celkové hodnocení

Diplomová práce Daniely Kořánové splňuje a v mnohém i převyšuje požadavky kladené na tento typ závěrečných prací a doporučuji ji proto k obhajobě s navrhovaným hodnocením **výborně**.

Otázky k obhajobě

- Na základě hlavního experimentu autorka došla ke zjištění, že výpovědi, v nichž je kontrastivní topik uvozen částicí *to* (příp. spojkou *zato/zatímco*), jsou mírně (avšak statisticky prokazatelně) přirozenější než výpovědi bez *to;* podobně jsou přirozenější výpovědi se stoupavě-klesavou intonací (*hat-contour*) než s intonací postupně klesavou. Autorka se nad těmito (nepredikovanými) efekty v diskuzi zamýšlí a dochází k tomu, že částice i intonace činí výpovědi s kontrastivním topikem kooperativnější. Poprosil bych autorku o jasnější vymezení toho, co zde míní kooperativností (např. v návaznosti na Griceovu teorii kooperativní komunikace).
- V návaznosti na předchozí bod by mě zajímalo, jestli by dle autorky mohlo jít také o otázku sémantiky. V teoretické části práce si autorka všímá (a podle mě jde o nové pozorování), že topik uvozující částice *to* je přirozená zejména v případech, kdy fokusové alternativy jsou uspořádány na nějaké kontextově salientní škále, přičemž použitý fokus je krajním členem dané škály. Je podle autorky možné, že uspořádání na škále není pouze průvodním jevem použití částice, nýbrž jejím důsledkem? Napadá autorku, jak by takovou otázku bylo možné empiricky otestovat?
- Konečně – mohlo by jít o sémantiku také u stoupavé intonace? Existuje v literatuře o kontrastivním topiku zmínka o tom, že topiková intonace by mohla být realizací sémantického operátoru?
- Ačkoliv autorčina práce nevedla k potvrzení hypotézy, že použití částice *to* implikuje stoupavou intonaci, levý panel (podmínka explicitní alternativy) obrázku 12 vykazuje predikovaný trend: stoupavá intonace je obecně o něco lepší než postupně klesavá, avšak tento rozdíl je – alespoň

numericky – větší v podmínce s částicí *to.* Pro případný navazující experiment by bylo dobré vědět, jestli zmíněný kontrast neodpovídá statisticky významné interakci v podmnožině dat s explicitní alternativou. Dále by také nebylo od věci vidět párové srovnání všech 8 podmínek – ideálně zpracované pomocí funkce/balíčku *emmeans*. Pokud by se potvrdilo, že podmínka s explicitní alternativou, stoupavou intonací a částicí *to* je hodnocena jako přirozenější než všechny ostatní podmínky (zejména v explicitní podmínce), dalo by se to považovat za částečné potvrzení hypotézy.

V Praze 3. 9. 2025

doc. Mgr. Radek Šimík, Ph.D.
Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK
vedoucí práce